

Unitat Didàctica 12:

Conceptes bàsics d'economia

12.1.- Que s'entén per economia?

L'interès per l'economia en la nostra societat és certament notable. Els mitjans de comunicació dediquen una part important dels seus esforços a tractar assumptes econòmics. La majoria dels ciutadans estan molt interessats en tots aquells aspectes de l'economia que els afecten o poden **afectar directament (impostos, desocupació, inflació, etc.)** i també els preocupen problemes de caràcter més general, com la marxa de l'economia en el seu conjunt, les relacions econòmiques del nostre país amb la resta, etc. En un país desenvolupat com Espanya, la majoria de la seva **població coneix intuïtivament l'objecte bàsic de l'economia**. I si es demana a un grup de persones que de forma espontània diguin què és economia, rebríem contestacions tals com:

- Que ens arribi els diners a final de mes.
- Tot el que ha de veure amb els diners.
- El dels bancs, allò d'Hisenda, etc.

Entorn els diners, com a una mica desitjable i escàs, giren la majoria de les respostes. I és precisament el problema de l'**escassetat**, i no els diners, el que és a l'**origen del naixement de l'economia com a disciplina científica**. Sembla clar que només és possible economitjar allò que és escàs, com els aliments, l'aigua al desert o al nostre país, els boscos a Espanya, etc.

El **problema fonamental de l'economia** sorgeix en tractar de **satisfer les necessitats humanes** com a objectiu primordial, i trobar-se amb **recursos limitats**.

Existeixen moltes definicions d'economia, la majoria d'elles recullen els aspectes fonamentals d'aquesta ciència, ressaltant-ne uns o d'altres. Així, podem definir l'economia com **"la ciència que estudia la conducta social referent a la producció, intercanvi i distribució de béns i serveis amb recursos escassos, per a la satisfacció de les necessitats humanes"**. O com el fa Samuelson: **"L'estudi de la manera com les societats utilitzen els recursos escassos per produir mercaderies valuoses i distribuir-les entre els diferents grups"**. Encara que molts economistes prefereixen la definició de George Bernard Shaw: "L'economia és l'art de treure-li tot el partit a la vida".

12.2.- Necessitats i recursos

Les necessitats humanes són **múltiples** i susceptibles **d'infinít desenvolupament**. Que siguin múltiples és una cosa evident després d'una consideració de la realitat humana, tal com es presenta en cada moment. Existeix la **necessitat d'alimentar-se, vestir-se, viure en una**

casa, descansar, etc., però a més, en l'àmbit de cada una d'elles sempre és possible distingir **altres necessitats més particulars i específiques**. A més, les necessitats es desenvolupen al llarg del temps de **forma il·limitada**, ja que en el moment en què les esmentades necessitats hagin estat satisfetes en neixen de noves.

En termes generals, si l'home **ha aconseguit satisfer les seves necessitats** més immediates i més elementals, és a dir, les que depenen de la seva vida animal, després **voldrà satisfer** necessitats més pròpiament humanes com la cultura, etc. El **nivell de necessitats** a satisfer **depèn d'ell mateix**, del nivell de civilització en el qual es trobi immers i del desenvolupament de la societat a què pertanyi. No hi ha límit a aquest procés, ni es pot imaginar la possibilitat que, en la història, s'arribi a un punt en el qual totes les necessitats estiguin satisfetes plenament.

Els mitjans o recursos amb què els homes **satisfan les seves necessitats poden disposar-se només en quantitats limitades**, és a dir, quantitats **menors** de les que necessitaria per a la **plena satisfacció** de les esmentades necessitats. Poden existir mitjans per als quals no es planteja el problema de convertir-los en disponibles perquè ja ho són immediatament i en quantitat il·limitada respecte a la necessitat que els homes tenen d'ells; exemple: l'aire per respirar.

Però, per regla general, els **recursos necessaris per satisfer necessitats humanes han de ser** convertits en **disponibles mitjançant una activitat dirigida a aquesta finalitat**. Ara bé, aquesta activitat troba un límit en el fet que el propi home és limitat.

Aquestes dues particularitats: caràcter il·limitat de les necessitats i caràcter limitat dels mitjans per satisfer necessitats, fan que les accions dels homes comportin necessàriament eleccions.

Classificació de les necessitats.

Les necessitats es poden classificar atenent a la seva naturalesa en:

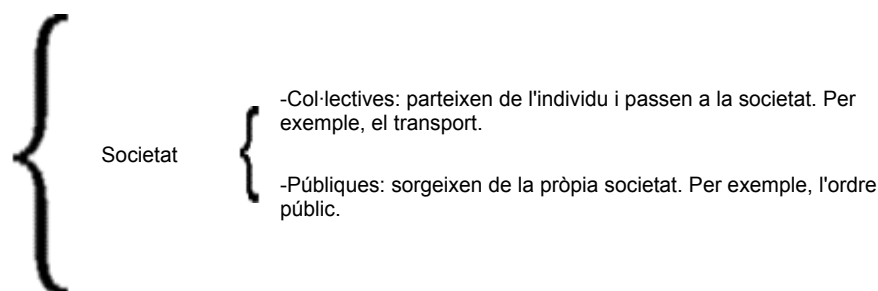
Primàries o vitals: alimentar-se, abrigar-se, tenir un lloc on habitar, etc.

Secundàries, culturals o civilitzades: saber de gastronomia, vestir-se a la moda, viure en un xalet, l'educació, la sanitat, etc.

Les primàries o vitals són aquelles que és necessari satisfer per poder sobreviure. Mentre que considerem **secundàries, culturals o civilitzades** totes les altres. Aquestes últimes dependran del tipus de societat on es visqui, de la situació socioeconòmica, etc. Moltes d'elles seran de fonamental cobertura en una determinada societat o per a determinats individus, per exemple, és imprescindible que existeixi una xarxa sanitària en la nostra societat, o un sistema educatiu, o que a Madrid hi hagi transport col·lectiu, o saber llegir i escriure, etc.

QUADRE 1: Classificació de necessitats.

Segons la seva naturalesa	{	-Necessitats primàries: depèn la conservació de la vida.
		-Necessitats secundàries: augmenten el benestar de l'individu i varien d'unes èpoques a altres.
Segons el seu origen	{	Individu

12.3.- L'elecció en economia: Cost d'oportunitat, frontera de possibilitats de producció
L'elecció és **consustancial al comportament econòmic**, i sense ella no podríem parlar difícilment de l'esmentat comportament.

Respecte a l'elecció, distingirem **dos casos**:

- En el primer: donada una certa disponibilitat de mitjans, es tracta **d'escollir quina finalitat s'intenta aconseguir**.
- En el segon: donada una finalitat a assolir, es tracta de **decidir amb quins mitjans aconseguir-ho**.

Ens trobem, llavors, en presència d'un subjecte, d'un **centre de decisions** (pot ser una persona individual o un òrgan col·lectiu), **que a partir de certes disponibilitats de mitjans**, i enfrontat amb determinades **necessitats** per ell sentides, ha d'**escollir de quina manera** tals mitjans s'utilitzen per a **satisfer** aquestes necessitats de la millor manera possible. És a dir, actuarà segons el principi del **màxim resultat**.

Si les diverses alternatives satisfan la necessitat en la mateixa mesura, l'elecció s'efectuarà de manera que l'ús de mitjans sigui el mínim possible. És a dir, actuarà amb el principi del **mínim mitjà**.

Aquests dos principis no són més que dues formes d'expressar la mateixa realitat: la que a les accions que els homes emprenen per satisfer les seves pròpies necessitats **han d'escollir entre diverses possibles alternatives**, a fi que la disponibilitat limitada de mitjans sigui utilitzada per aconseguir la millor satisfacció de les necessitats.

El cost d'oportunitat.

Una elecció significa la possibilitat d'obtenir una cosa o una altra: si se n'elegeix una, haurem de renunciar a l'altra, o en tindrem menys d'ella. Una família, per exemple, pot plantejar-se un any canviar de cotxe, o enviar el seu fill a estudiar un curs als EEUU; si els seus recursos no li permeten de fer ambdues coses, i decideix optar per la segona, haurà de renunciar al cotxe nou. Això mateix podem plantejar-ho a nivell de la societat en el seu conjunt. Si el govern decideix construir escoles, i en conseqüència es troba amb el fet que ha de suspendre la realització de determinades autopistes, llavors el cost de les noves escoles podem expressar-lo en quilòmetres d'autopistes. Com veiem, una determinada opció implica necessàriament abandonar-ne d'altres, i **el terme que utilitzem per expressar els costos des del punt de vista de les alternatives perdudes és el cost d'oportunitat**.

Quantificarem el cost d'oportunitat a les unitats de bé al qual renunciem per obtenir una unitat addicional de l'altre. Si ens referim a la producció, quan s'estan equilibrant tots els recursos eficaçment, produir una unitat addicional d'un bé tindrà un cost d'oportunitat que vindrà mesurat en les unitats d'altre o altres béns que hem deixat de produir.

La frontera de possibilitats de producció.

Una **economia determinada** també s'enfronta a nombroses possibilitats d'elecció. **Podrà escollir entre construir més infraestructures de transport o millorar i estendre l'atenció sanitària** a tots els seus ciutadans, produir més aliments o reforçar la defensa nacional, dedicar molts esforços i recursos a l'educació o produir més màquines. Les diferents **combinacions de possibilitats són gairebé il·limitades i depèn de l'organització econòmica de la societat** la forma d'escollir que prefereix. **Si aquesta economia utilitza tots els seus recursos disponibles eficaçment, estarà situant-se a la frontera de possibilitats de producció (FPP)**, independentment de quina sigui la combinació de béns que hagi decidit produir. Qualsevol d'ells tindrà com a cost d'oportunitat l'alternativa a què ha hagut de renunciar necessàriament.

Podem il·lustrar-ho amb un exemple simple: imaginem un petit país agrícola que empra tots els seus recursos eficaçment a la producció de dos tipus de béns: cereals i fruites. Les diferents combinacions que se li presenten, emprant de la millor manera possible els seus recursos, suposem que són les que figuren a la següent taula:

TAULA 1			
Combinació	Tona mètrica. Cereals	Tm. Fruites	Cost d'oportunitat
0		13	-
1		12	1
2		11	1
3		10	1
4		8	2
5		6	2
6		3	3
7		0	3

En les combinacions primera i vuitena només es produeix un dels béns, mentre que les restants representen diferents combinacions d'ambdós béns. L'última columna representa el cost d'oportunitat de cada tona de cereals en tones de fruites. Com s'observa, aquest cost d'oportunitat no és el mateix per a cada tona de cereals; així, passar a produir una tona de cereals quan no n'estava produint cap implica renunciar a una tona de fruita, mentre que si estem produint 5 de cereals i en pretenem obtenir 6, hem de prescindir de 3 tones de fruita

(figura 1).

Podem imaginar-nos una immensa FPP en un país amb molts tipus d'oportunitats limitades. Aquest país podrà situar-se en qualsevol de les **innombrables combinacions, però** en cap cas sobrepasarà aquesta frontera. Serà possible "empènyer" la frontera cap l'exterior emprant més eficientment tots els recursos, o situar-se en el punt de la mateixa que impliqui un major benestar per als seus ciutadans, però la limitació dels recursos implica l'existència inevitable d'aquesta frontera. Els **costos d'oportunitat**, que no són iguals en cada combinació, **seran un**

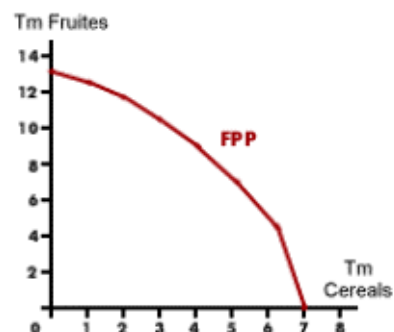

FIGURA 1

bon instrument per **escollir la combinació que proporcioni major nivell de benestar social**. Les **societats no sempre estan situades al seu FPP**. Per exemple, quan existeix desocupació, quan no s'utilitzen eficientment els recursos, quan existeixen abusos monopolístics, etc., l'economia no està funcionant eficientment i per tant està per sota del FPP.

12.4.- Béns i serveis

Per béns entenem totes **les coses tangibles** que es consideren **adequades per satisfer directament o indirectament les necessitats humanes**; exemples: aliments, habitatges, llibres, etc. (figura 2). El concepte de bé en economia no té valoracions morals o sanitàries, tan bé és un paquet de tabac com una barra de pa. El que confereix a un objecte la seva qualitat de bé és la seva **capacitat de satisfer una necessitat**. A aquesta qualitat se la coneix en economia com utilitat.

Existeixen, a més, moltes **activitats** que, utilitzant o no mitjans materials, estan també **encaminades a la satisfacció de necessitats** humanes, com l'educació, la sanitat, el transport, etc. D'aquest tipus d'activitats els denominem **serveis**.

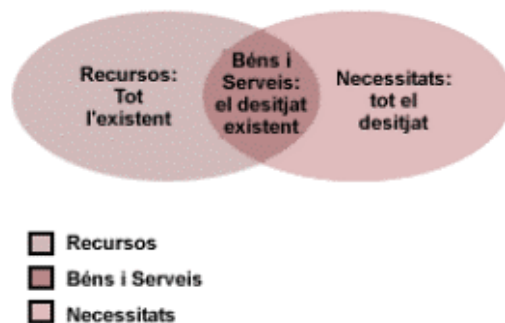
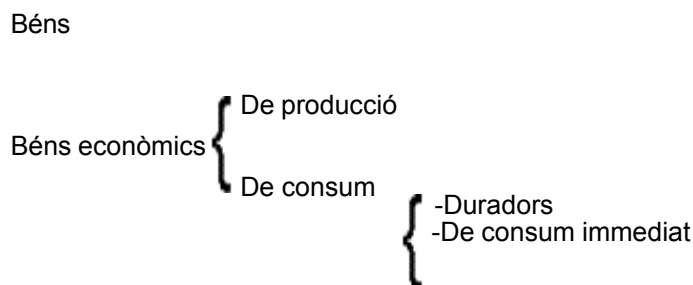

FIGURA 2

Però no tots els béns són objecte d'atenció o estudi per part de l'economia, sinó només aquells que a més de ser **útils, són escassos**, és a dir, que són desitjats en quantitats **superiors** a les disponibilitats existents, i que denominem **béns econòmics**. La resta, cada vegada menys nombrosos, són els anomenats **béns lliures**, que són tan abundants i disponibles en tals quantitats que no existeixen restriccions al seu ús; per exemple: l'aire, el sol, l'aigua del mar, etc. Els béns econòmics es poden classificar al seu torn en **béns de consum i béns de capital**. Direm que són de consum aquells que es dediquen directament a la satisfacció de necessitats, i de capital quan no satisfan directament necessitats humanes, sinó que serveixen per produir altres béns. Els de consum els podem dividir en **béns de consum immediat i duradors**: els primers desapareixen en consumir-los (per exemple, els aliments), mentre que els segons permeten l'ús repetit (per exemple, un electrodomèstic)

QUADRE 2: Classificació dels Béns.

12.5.- Els factors de producció

Els factors són les **mercaderies o els serveis** que utilitzen les empreses **en els seus processos de producció**. Aquests factors es combinen per obtenir productes, que consisteixen en una variada gamma de béns i serveis útils que es consumeixen o que s'utilitzen en la producció d'altres béns i serveis (figura 1).

Per exemple, quan es fa una paella, l'arròs, el peix, les verdures, els mariscos, la sal, l'oli, l'aigua, la paellera i el treball qualificat del cuiner són els factors, mentre que l'esplèndida paella n'és el producte.

Els **factors de producció** es classifiquen en tres grans grups:

- Recursos naturals o factor terra.
- Treball.
- Capital.

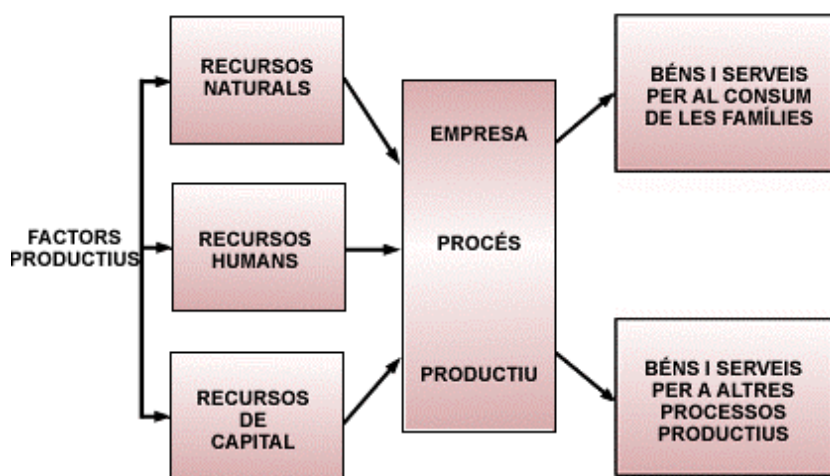

FIGURA 1

El **factor terra** està constituït pels recursos que la naturalesa ofereix.

Segons es consideri, **el factor terra té diferents utilitzacions**. Així, considerada com la part de **superfície cultivable**, és imprescindible amb l'obtenció de productes agrícoles. Considerat com la porció de **superfície urbanitzable**, és fonamental a la construcció d'edificacions. I considerat com la major part de les **matèries primeres**: ferro, petroli, carbó, etc. és bàsic en el procés productiu de les empreses. **L'entorn natural o el medi ambient és també part d'aquest factor.**

El **factor treball és l'aportació personal** tant física com intel·lectual que realitza l'home per contribuir en el procés productiu. Tota la població major de 16 anys que busca feina o que treballa constitueix el factor treball d'una economia. Se la coneix també com a **població activa**. El percentatge de població major de 16 anys que forma part de la població activa se la denomina **taxa d'activitat**.

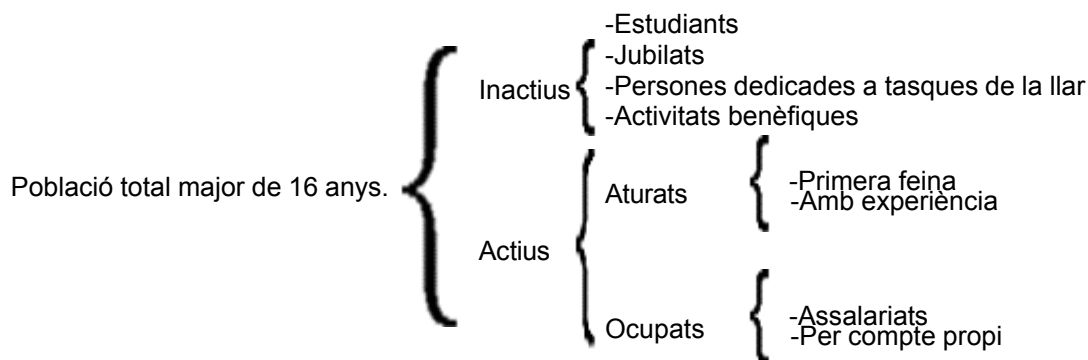
El **factor capital** està constituït pel conjunt d'**elements que, creats per l'home i no destinats al seu immediat consum**, intervenen directament en el procés d'elaboració de béns o a la creació de serveis.

És freqüent que el terme capital s'empri per significar el conjunt de diners o béns que posseeix una persona (física o jurídica), però si aquests béns no participen en el procés productiu, no poden ser considerats com factors de producció. Al contrari, si l'amo del patrimoni l'inverteix

directament o indirectament en l'adquisició de béns per a la seva feina en el procés productiu, aquest patrimoni adquireix el caràcter de factor de producció.

Quadre 1: Classificació de la població des del punt de vista laboral segons l'EPA

Enquesta de població activa de l'INE (Institut Nacional d'Estadística)

Les dues formes, per tant, en que pot presentar-se el capital són:

- Capital financer: quan arriba a les empreses com a diners i presenta, per tant, forma monetària.
- Després el capital es materialitza en elements que contribueixen a la producció, quan amb els diners anteriors es compren edificis, maquinària, etc. Elements que constitueixen la forma real del capital.

12.6.- L'activitat econòmica

L'activitat econòmica es **basa fonamentalment en la producció de béns i serveis** per a la satisfacció general de les necessitats humanes. Així, per exemple, plantar tomàquets, conrear-los, cuidar-los, recollir-los, emmagatzemar-los, controlar-los, administrar-los, enllaunar-los, transportar-los i vendre'ls exigeix homes, màquines, magatzems, punts de venda, compradors, i llocs on es discuteixi i decideixi el preu dels tomàquets i la quantitat que ha de produir-se.

En aquest exemple es veu fàcilment que en tot el procés, que va des de plantar els tomàquets fins a vendre'ls, intervien nombroses persones que realitzen cada una d'elles una part d'aquesta tasca. No tots ho fan tot. Ningú no es basta a si mateix dins del procés de satisfacció de les necessitats. **A tots aquells que d'una manera o una altra intervien en el procés de la producció, valoració i consum dels béns o serveis se'ls coneix amb el nom d'agents econòmics.** Els agents econòmics vénen a ser **unitats de decisió** al joc econòmic, i es concreten en:

- Famílies o economies domèstiques.
- Les empreses.
- L'Estat o sector públic.

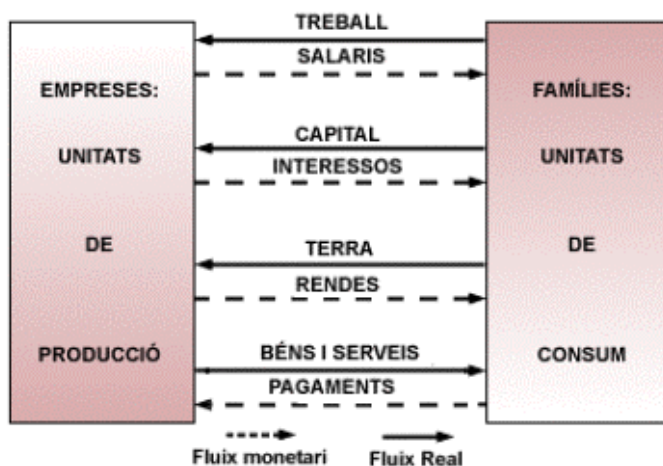

FIGURA 2

a) **Les economies domèstiques:** El grup familiar, denominat economia domèstica, és la unitat bàsica en la qual es prenen les decisions de consum (**demanda**). Així doncs, el grup familiar **adquirirà béns i serveis que pagarà mitjançant els diners rebuts en forma de salaris** (per vendre a les empreses o a l'Estat la seva "força de treball"), dividends (per aportar capitals a les empreses), rendes de la terra (per cedir aquest factor a les empreses).

A més, les economies domèstiques **estalvien**, activitat que té per objecte la **previsió per al futur o bé l'acumulació per al consum d'un bé car**, entre altres. I paguen a l'Estat els impostos que aquest necessita per poder dur a terme la seva activitat (figures 2 i 3).

b) **Les empreses:** És la unitat bàsica que pren les decisions de **producció de béns i serveis (oferta)**, que després es distribueixen a les economies domèstiques, a altres empreses o a l'Estat. També contribueixen, pagant impostos, al finançament del sector públic (figures 2 i 3).

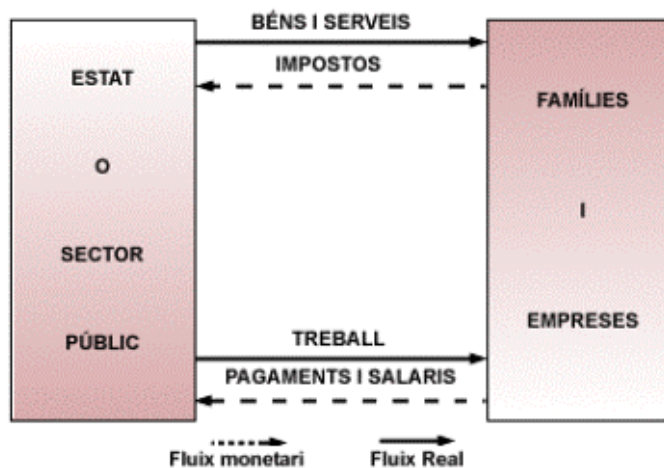

FIGURA 3

Classificació de les empreses.

Les empreses es poden classificar atenent:

La seva activitat:	• Comercials: compren productes i els venen sense transformació. • Industrials: són manufactureres. • De serveis: presten serveis.
La seva naturalesa	• Individuals: pertanyen a una sola persona física. • Socials: la propietat correspon generalment a un grup de persones (persona jurídica) que són els socis de la societat.
La titularitat del	• Públiques: pertanyen a l'Estat. • Privades: de capital privat.

c) **L'Estat:** Per Estat o Administració Pública s'entén el **conjunt d'organismes que regulen les decisions col·lectives d'un país**. L'Estat estableix el marc jurídic-institucional en el qual es desenvolupa l'activitat econòmica. La incidència de l'Estat en l'economia es pot concretar en dues formes d'intervenció, bé participant indirectament al mercat mitjançant les "empreses públiques", o bé regulant, directament, el mercat amb polítiques de preus, polítiques fiscals, monetàries, etc., i també prestant serveis a les famílies i empreses com a contraprestació dels ingressos fiscals que en rep. La major o menor intervenció de l'Estat dependrà del sistema econòmic que impera en l'esmentada societat. El sector públic està integrat per diferents administracions (local, regional i central), organismes autònoms (Insalud, Inserso, INE, etc.) i empreses públiques (figura 3).

12.7.- Els sectors econòmics

Els agents econòmics de cada país poden agrupar-se segons el tipus de tasca productiva que realitzen dins del conjunt o segons la semblança existent entre els productes obtinguts. Seguint aquest criteri últim (semblança dels productes últims), els sectors de l'economia s'agrupen en les **categories generals** següents:

- **Sector primari:** inclou els que es dediquen a l'obtenció dels **productes oferts directament per la naturalesa**. Aquest sector inclou, per tant, l'**agricultura, la ramaderia, la pesca i la mineria**.
- **Sector secundari:** aquest sector acull aquells que es dediquen a la **transformació de les matèries primeres**, convertint aquestes en manufactures. S'inclourà en aquest sector tota la **indústria transformadora i la construcció**.
- **Sector terciari:** són totes les activitats que presten **serveis**, és a dir, que són produccions intangibles que proporcionen una utilitat i que en molts casos fan possible el funcionament dels altres sectors de producció, **transports, comunicacions, bancs, educació, comerç, sanitat, servei domèstic, etc.**

Tornant a l'exemple dels tomàquets, podem dir que plantar i recollir els tomàquets pertany al sector primari, enllaunar-los al secundari, i transportar-los i vendre'ls al sector terciari.

Aquesta classificació dels sectors és operatiu, i admet certa flexibilitat, sent discutible la pertinença de certes activitats a un sector o un altre.

La població activa dedicada a cada un dels sectors productius és un índex indicatiu del nivell de desenvolupament de l'economia d'un país. Als països subdesenvolupats el gruix de la població és emprada al sector primari, molta menys al secundari, i sent pràcticament inexistent el sector terciari. Quan l'economia es desenvolupa es va produint un transvasament de **població cap el sector secundari i posteriorment cap el terciari**. Als països desenvolupats altament, més del 90% de la població activa es dedica al sector secundari i terciari, i **a aquest últim més que al secundari**.

Als països **d'economies no planificades**, els **transvasaments** de població del sector primari als dos restants, durant un procés de desenvolupament, **donen lloc a gravíssims problemes migratoris**. La població, durant aquests processos, va a les zones urbanes des del camp, davant les expectatives de treball millor remunerat i menys esforçat, majors nivells de serveis mèdics, educacionals, consum i comoditat. Aquestes expectatives es transformen generalment a curt i mitjà termini en degradació del medi urbà, desarrelament, explotació, atur, delinqüència, etc. El que ens indica la importància que el factor treball té en una determinada societat en presentar unes característiques singulars que obliguen a aprofundir en el seu coneixement.

El treball és inseparable de la persona que el realitza, i sent **l'home "subjecte i finalitat de l'economia"**, no pot ser considerat com un factor productiu qualsevol. El caràcter social de la ciència econòmica fa inadequat tractar de reduir els problemes del treball a què pogués presentar l'aplicació dels restants factors de producció.

El treball és el més important dels factors, qualitativament, ja que en ser deixat per l'home, presenta una preeminència espiritual que no tenen els altres factors. I quantitativament, perquè per a la immensa majoria de les famílies, la feina d'algun dels seus membres és la forma única o principal d'accedir als béns que satisfan les seves necessitats. És a l'àrea de la feina on més íntimament estan lligats els problemes econòmics, socials i polítics.

12.8.- Concepte de sistema econòmic

Tota societat humana, ja sigui d'un país industrialitzat o d'una petita comunitat aïllada, ha d'enfrontar-se a tres problemes econòmics fonamentals relacionats entre si, i resoldre'ls:

- **Quins béns i serveis produir i en quines quantitats?** Han de produir-se cotxes i cereals? Han de produir-se tractors avui per obtenir més productes agrícoles en el futur? o Produïm tot el que siguem capaços de produir en el present amb els mitjans que disposem encara que no produïm màquines agrícoles? En definitiva: Més béns de consum i menys de producció o a la inversa? L'alternativa de què produir està plantejada perfectament en un dilema que és ja famós en la literatura econòmica i que reflecteix de forma simplificada les diferents alternatives: canons o mantega?
- **Com es produiran aquests béns i serveis?** Qui els produirà i amb quins mètodes tecnològics? Qui munyirà les vaques i qui produirà energia elèctrica? Com produir l'energia elèctrica?, Amb salts d'aigua, amb carbó, amb petroli, utilitzant energia solar? En grans centrals elèctriques o en moltes de petites?, Amb empreses estatals o privades?
- **Per a qui es produiran aquests béns i serveis?** Qui gaudirà finalment d'aquests béns i serveis? Com es distribuiran entre els diferents individus o famílies? Volem una societat en la qual n'hi hagi uns pocs de molt rics i molts pobres o una altra en la qual tots disposin per igual de tots els béns del país? Paguem millor la intel·ligència o per força física? Els emprenedors i eixerits han de tenir premi als seus esforços? Han de menjar bé els ganduls?

Aquests problemes són **comuns a totes les economies**, però cada societat els soluciona de forma diferent. L'estudi dels **sistemes econòmics**, entenen per **tal la forma d'organitzar-se que té una societat en relació amb l'objectiu de satisfer les seves necessitats i les dels seus individus**, ens mostrarà els mecanismes que poden utilitzar-se per donar resposta als anteriors interrogants. Existeixen bàsicament en els nostres dies dos sistemes o mecanismes (o una barreja d'ambdós) per contestar a aquestes preguntes: el **sistema d'economia de mercat i el d'economia planificada o centralitzada**.

Convé observar abans d'entrar a l'estudi d'aquests dos sistemes econòmics que al llarg de la història han funcionat molts altres mecanismes d'assignació de recursos, que aquests no romanen estàtics, sinó que evolucionen i es transformen a mesura que les societats canvien. Si estudiem aquests dos sistemes és perquè són els més representatius del nostre entorn i del nostre temps, sent, a més, difícil que en la realitat trobem una societat que hagi adoptat d'una manera absoluta els principis i postulats d'algun d'aquests sistemes, sent el més freqüent, a la pràctica, trobar-nos una combinació d'ambdós sistemes, amb més o menys pes d'un d'ells (**economies mixtes**). Per tant, el nostre estudi es centrarà inicialment en dos models teòrics sense plasmació real en el seu conjunt, però aquestes abstraccions ens serviran per analitzar i entendre els sistemes que funcionen en la realitat.

12.9.- Economia de mercat o capitalista

El capitalisme ve a respondre a les anteriors interrogants mitjançant **el mercat, mecanisme per mitjà del qual els competidors (demanda) i venedors (oferta) d'un bé o servei determinen conjuntament el seu preu i la seva quantitat**. Com determina aquest mecanisme els preus de producció, els salaris i variables econòmiques? És senzill: el mercat era inicialment un lloc en el qual es compraven i venien béns, encara avui queden molts exemples d'aquest tipus de mercats, però actualment molts estan centralitzats en grans ciutats com Londres (mercat de petroli, de matèries primeres, etc.), Chicago (mercat de cereals), etc., on no és necessari veure les mercaderies, i les transaccions o contractes entre venedors i compradors es fan electrònicament o per telèfon. En molts casos ni tan sols no hi ha un lloc, pensem en el mercat de l'habitatge, però funciona el mecanisme, compradors i venedors es posen d'acord per mitjans molt diversos i es realitzen transaccions.

En aquest sistema **tot té un preu**, cada mercaderia, cada servei, inclosos els diferents tipus de treball humà (salaris). **Els preus transmeten importants senyals** a les persones que participen en el mercat. Si els consultors volen més quantitat d'un bé, faran més comandes, i els venedors davant aquesta situació elevaran el preu per racionar l'oferta, animant-los això a produir més. Si succeeix que d'una mercaderia hi ha producció sobrant als preus actuals, per exemple tomàquets, els productors intentaran desfer-se'n baixant els preus; si han de baixar-los massa, ja no els interessarà produir-los; d'aquesta forma desapareixerà l'excedent i es recuperarà l'equilibri.

El mateix que succeeix amb els béns i serveis passa **amb els factors de producció**: per exemple, si es necessiten molts experts en gestió empresarial, les oportunitats de feina en aquest camp seran majors i els sous d'aquests professionals tendiran a pujar. Per tant, la resposta que aquest sistema dona a la pregunta: **Quins béns i serveis produir i en quina quantitat?** vindrà determinada **pel que els consumidors decideixin comprar**, i el preu que estiguin disposats a pagar. Les empreses, en el seu afany d'obtenir beneficis, produiran els béns de major demanda, perquè es permetrà guanyar més, i abandonaran les àrees de baixos beneficis i escassa demanda.

Com es produeixen els béns i serveis? **depèn de la competència** entre els productors. Aquells que adoptin mètodes de producció que permetin millors beneficis i caritat seran els que es quedin amb la major part del pastís, i tots treballaran per aconseguir els mètodes més eficaços i eficients. Aquell que produeixi més barat desplaçarà en un moment donat qui ho fa a majors costos. Hi ha nombrosos exemples d'això: la construcció naval al nostre país va ser de vital importància per a l'economia dels anys seixanta, però és un sector en franca recessió; els mètodes dels països asiàtics resulten menys costosos (aquest sector empra molta mà d'obra); allà el factor treball és més barat que al nostre país, i els compradors de vaixells se'n van a Corea amb els seus diners.

Per a qui es produeix? estarà determinat per **l'oferta i la demanda als mercats de factors** de producció. En aquests mercats és on es determinen els salaris, les rendes de la terra, i els tipus d'interès, que són els preus dels factors (treball, terra i capital) i constitueixen els ingressos dels individus. **La distribució de la renda entre la població és determinada per la quantitat de factors que es posseeixen** (capacitat de treball, hectàrees de terra o recursos naturals i capitals) i pel seu preu (salaris, rendes de la terra o preu de les matèries primeres i tipus d'interès). Hem d'advertir que la distribució de la renda no només depèn del mercat de factors, sinó que en gran manera depèn de la distribució de la propietat (alguns individus neixen rics, amb una bona herència), de les capacitats innates o adquirides (alguns viuen de la seva "cara bonica" i uns s'esforcen més que d'altres), i de la sort (molts esperen que els toqui la "primitiva".... i a alguns els toca!).

En definitiva, **qui mana?** si analitzem sense entrar en detalls, arribem a la conclusió que són els **consumidors i la tecnologia** els que decideixen en aquest sistema: els consumidors orientaren amb els seus desitjos els usos finals cap els quals es canalitzen els recursos de la societat, i els recursos d'una economia junt amb la ciència i la tecnologia limiten aquests desitjos (encara no s'oferten vacances a la Lluna). els consumidors no decideixen per si sols: ha d'anar condicionada la seva demanda de l'oferta dels productors, que fixaran preus d'acord amb la demanda i dels costos, orientant-se cap produccions rendibles i abandonant les que no deixen beneficis.

És important el paper dels beneficis, que reparteixen premis i càstigs entre les **empreses**, portant-los a les àrees en les quals els consumidors desitgen més béns i fent-los utilitzar tècniques més eficients. Com l'amo que usa el pal i pastanagues perquè camini el seu burro, el sistema de mercat reparteix beneficis i pèrdues perquè es decideixi el **què, el com i el per a qui**.

Podem concretar després d'aquesta descripció del funcionament del sistema capitalista o d'economia de mercat les seves **característiques més importants**:

- El **preu** dels béns, serveis i factors **es determinen a través del mecanisme de mercat**. **2. La propietat dels mitjans** de producció i distribució és **privada**.
- Existeix **llibertat d'empresa**, d'iniciativa i de gestió
- El **repartiment del producte social** dependrà de **l'aportació al procés productiu** i estarà condicionat per aquest.
- En aquest sistema **l'Estat no intervé en l'economia** (laissez-faire, laissez-passer), actua com a vigilant del seu funcionament fent que es respecti la lliure competència, la propietat, etcètera.

12.10.- L'economia centralitzada

La resposta que en aquestes economies es dóna als interrogants del què, com i per a qui produir està condicionada per les característiques de les mateixes. Les **decisiones no es tornaran de forma independent com ocorre en les economies de mercat**. En elles és fonamental la **planificació** central, i l'existència **d'organismes de planificació**, que és una de les característiques fonamentals. Els mitjans de producció i distribució són de **propietat estatal o col·lectiva** i tots els sectors de certa importància en l'economia es troben generalment nacionalitzats.

Sota aquests supòsits, **Què produir?** es determinarà en **l'organisme planificador**, que decidirà **d'acord amb els objectius generals** que s'hagin planejat per a un determinat termini. Si es **pretén un desenvolupament ràpid de la producció i de l'economia**, l'activitat estarà orientada més a **aconseguir béns de producció**, sacrificant l'obtenció de béns de consum. Si l'objectiu prioritari és la defensa, els esforços estaran dirigits a la fabricació dels elements que la proporcionin d'una manera més adequada, deixant en un segon pla el desenvolupament del consum i dels altres sectors que no contribueixin tant a la seguretat nacional. Els planificadors consultaran les empreses i **les indústries i els assignaran unes determinades quotes de producció**.

S'estableix normalment un sistema d'incentius per als administradors de les fàbriques **a fi que compleixin amb els objectius**, premiant aquells que obtinguin "beneficis". Aquests beneficis són només una peça d'informació comptable, en determinar-se per part dels planificadors del sistema de preus, i no compleixen el mateix paper clau a l'assignació dels recursos que en una economia de mercat.

Com produir? també estarà en certa **manera determinada pels planificadors, que decidirà el tipus d'inversions** a realitzar per complir els objectius, el factor treball a emprar. En definitiva, resoldran en termes generals la combinació de factors que ha d'utilitzar-se, encara que en aquest aspecte els administradors tenen una certa flexibilitat en la feina de factor treball, ja que és impossible determinar des d'una distància central les necessitats concretes de qualificació i de llocs de treball a cobrir. **L'eficàcia en la feina dels factors serà un problema dels administradors de cada centre de producció, encara que en general l'èmfasi es dirigeix més al compliment dels objectius del pla.**

Per a qui produir? és una decisió que es determina conjuntament amb el què, al delimitar els béns de consum i producció per a un període determinat. Seran **els béns de consum els que es distribueixin entre la població una vegada determinades les quantitats** que vagin a produir-se de cada un dels béns. Per a la **distribució es fixaran uns preus i unes rendes que equilibraran la demanda i l'oferta**.

En aquest sistema els preus i **les rendes exerceixen un paper molt petit**. Els **planificadors decideixen primer l'assignació de la producció total** i després **utilitzen les rendes i els preus per obtenir els objectius**. Els preus no solen respondre al cost real dels productes, i les rendes o ingressos dels individus, encara que més equilibrades que en una economia de mercat, tampoc no són iguals, permetent-se **apreciables diferències per incentivar la producció**.

Concretant aquestes **característiques**:

- El **preus són fixats per l'autoritat central**. El mercat no juga cap paper en això.
- La **propietat** dels medis de producció i distribució és col·lectiva i el titular sol ser l'Estat.
- **No existeix llibertat d'empresa**. L'Estat és el que torna les decisions de què produir i com produir-ho.
- **La distribució del producte social és decidida pels planificadors**. No respon a l'aportació al procés productiu. I encara que tendeix a ser igualitari s'aprecien importants diferències que s'utilitzen com a instrument motivador per aconseguir els objectius programats.
- **L'Estat**, a través de les oficines de planificació, es converteix en **protagonista absolut** de les decisions econòmiques.

12.11.- Les limitacions de l'economia de mercat

N'esmentarem a continuació algunes de les principals limitacions i problemes amb què s'han trobat els sistemes econòmics descrits.

L'economia de mercat:

Aquest sistema funciona amb un alt grau d'eficiència i competitivitat, però amb una **enorme capacitat depredadora dels recursos que disposa el planeta. L'explotació abusiva** d'aquells **recursos** que no pertanyen a ningú (**ens pertanyen a tots**), com l'entorn natural, els bancs de pesca, etc., **no és tinguda en compte pel mercat**. En ser "gratuïts" per a qui els explota, no s'incorporen al cost dels productes, però de fet el "perden" tots. **El consum és un important motor de l'economia en aquest sistema, que l'arrossega al malbaratament consumista.**

Produeix una desigual distribució de la renda i la riquesa: la llibertat d'acció i la competitivitat, paradigmes de la igualtat d'oportunitats, donen al trast amb ella, **ja que en no partir els individus de les mateixes posicions accentua les desigualtats** (els rics són cada vegada més rics i els pobres cada vegada més pobres, encara que d'aquesta divergència es deslliurin les classes mitjanes als països més desenvolupats). No existeixen les mateixes oportunitats per al que neix ric que per al que és pobre, ni per a un habitant de la ciutat i un camperol, ni per a un nacional ni estranger procedent d'un país subdesenvolupat.

La justícia social o la solidaritat són valors que **no es contemplen** en una societat d'economia de mercat. Aquest fet dona lloc a societats amb un alt grau de conflictivitat social i enormes desequilibris, en marginar sectors importants de la societat.

D'altra banda, la **"lleï del mercat"** (oferta i demanda) **no assegura la producció i distribució per a tots de certs béns i serveis** que poden ser bàsics per a una societat harmònica i equilibrada (sanitat, ensenyament, defensa nacional, etc.)

Es produeix en **concentracions de poder econòmic** que determinen els preus i les quantitats a produir que els interessin, limitant l'eficiència i la competitivitat. Manipulant els consumidors amb les modernes tècniques publicitàries, i induint a un consumisme irracional i abusiu.

Pateix crisis periòdiques importants, al basar-se en la iniciativa privada, l'oferta, la demanda, i els beneficis dels productors o empresaris.

El fracàs de la planificació:

Quant al sistema de planificació central, fins i tot tenint resolts alguns dels problemes descrits anteriorment, se li van plantejar d'altres que van acabar per fer-ho fracassar:

- **La definició dels preus:** aquests eren irrealistes, no responien als costos de producció, ni a cap altra raó econòmica, sinó a motivacions polítiques. Així, per exemple, es produïen paradoxes com la següent: el pa era més barat que uns pinsos per a porcs fets amb cereals de però qualitat. Resultat: en alguns llocs s'alimentava als porcs amb pans.
- **Ineficàcia de la gestió i de la producció:** en considerar-se el més important aconseguir els objectius del pla, no es tenien en compte els costos per assolir-los, i el resultat era una gestió molt costosa, que sens dubte no reflectien els preus.
- **Inflació burocràtica:** controlar el sistema des d'organismes de planificació centralitzadament requeria un enorme aparell administratiu. I a més, com major era aquest aparell, més poder tenia, i menor control podien exercir les autoritats polítiques sobre ell. Per aquesta raó tendia a un creixement cada vegada major.
- **El rebuig a la innovació,** el risc i la responsabilitat era una altra característica derivada d'un concepte burocratitzant del lloc de treball. Tot això va ser acompanyat a més per l'ofec econòmic que va suposar la cursa armamentista derivada de la guerra freda, ja que precisament tractava de guanyar en aquesta competició.

12.12.- Les economies mixtes

El funcionament de l'economia de mercat, en els termes que ho hem descrit, **origina tals desigualtats i injustícies** (enormes concentracions de capital, poders monopolístics, grans masses de marginats, etc.) que ha fet **necessària la intervenció d'un tercer agent econòmic** (a més de productors i consumidors), l'Estat, que **imposant normes legislatives, assumint la prestació de determinats serveis** per a tota la població (sanitat, ensenyament, etc.), comportant-se com a empresari per a aquelles activitats en les quals la iniciativa privada no és suficient (empreses públiques), **faci possible el funcionament d'una manera més correcta d'aquest sistema econòmic** des d'una perspectiva social.

La intervenció de l'Estat en l'economia té inevitablement amb notacions socialitzants i de planificació central en major o menor grau, i d'allà que **aquest tipus d'economies se les conegui també com economies mixtes**. I és aquest sistema econòmic el que **funciona realment als països del nostre entorn**.

Les economies mixtes són, per tant, models que es situen entre les economies de mercat pures i les de planificació centralitzada. **Accepten les regles bàsiques del mercat, però confien en l'eficàcia de la intervenció selectiva de l'Estat**, i la creuen necessària per corregir certs desequilibris (desocupació, inflació, etc.) i augmentar el benestar econòmic col·lectiu. La **intervenció es plasma en les polítiques fiscals i monetàries, en la participació de l'Estat en certs sectors productius, a la implantació d'un sistema de protecció social** (subsidis de desocupació, sanitat universal i gratuïta, ensenyament obligatori i gratuït en nivells bàsics, etc.)

Les economies mixtes es recolzen doctrinalment en les teories de J.M.Keynes. **En l'actualitat s'està posant en qüestió l'eficàcia de la intervenció de l'Estat** en la correcció dels desequilibris, i estem **assistint a un renaixement de les teories** que prediquen les excel·lències del mercat i l'eficàcia de la "mà invisible" (neoliberals).

La lluita per l'hegemonia d'un dels dos sistemes estudiats anteriorment, que va tenir lloc durant la guerra freda, s'ha traslladat en l'actualitat a les economies de mercat entre els qui defensen una major intervenció de l'Estat i els que propugnen el contrari (més mercat i menys Estat).

12.13.- GUIA**Objectius**

En finalitzar aquesta unitat l'alumne haurà de ser capaç de:

- Entendre els conceptes bàsics de l'Economia.
- Conèixer les necessitats humanes i els recursos que es disposen.
- Entendre els conceptes: "cost d'oportunitat" i "frontera de possibilitats de producció".
- Diferenciar "Béns" de "Serveis".
- Conèixer els grups en els quals es classifiquen els factors de producció.
- Diferenciar les diferents activitats econòmiques: familiars, empresarials i públiques.

Continguts**12.- Conceptes bàsics d'economia****12.1. - Què s'entén per economia****12.2. - Necessitats i recursos****12.3. - L'elecció en economia****12.4. - Béns i serveis****12.5. - Els factors de producció****12.6. - L'activitat econòmica****12.7. - Els sectors econòmics****12.8. - Concepte de sistema econòmic****12.9. - Economia de mercat****12.10. - Economia centralitzada****12.11. - Limitacions de l'economia de mercat****12.12. - Les economies mixtes****Agenda del dia**

	Activitats	Temps
Primera	• Llegir i assimilar els continguts dels apartats 12.1, 12.2 i 12.3 • Fer l'activitat nº1	1 h. 30'
Segona	• Llegir i assimilar els continguts dels apartats 12.4, 12.5 i 12.6	1 h
Tercena	• Llegir i assimilar els continguts dels apartats 12.7 i 12.8 • Fer l'activitat nº2	1 h
Quarta	• Llegir i assimilar els continguts dels apartats 12.9, 12.10, 12.11 i 12.12 • Fer l'activitat nº3 • Autoavaluació	1 h. 30'

Temps estimat per a la unitat 12 5 h.

12.14.- ACTIVITATS

Activitat Núm. 1:

Describeix els serveis públics que hi ha en el teu barri o poble i esbrina quina entitat paga les despeses del servei: ajuntament, diputació, govern autònom o central, etc.

Activitat Núm. 2:

Estudia aquesta definició i pensa en els "bens" que has comprat últimament. És així?, què explica la diferència de preus?. "El que confereix a un objecte la seva qualificació de "bé" és la seva capacitat de satisfer una necessitat. A aquesta qualitat se la coneix en economia com utilitat"

Activitat Núm. 3:

Classifica l'activitat de 10 empreses del lloc on vius en els següents sectors, descrivint breument a què es dediquen: Sector primari: agricultura, la ramaderia, la pesca i la mineria. Sector secundari: indústria transformadora i la construcció. Sector terciari: activitats que presten serveis: transports, comunicacions, bancs, educació, comerç, sanitat, servei domèstic, etc.